

2. Хміль Ф.І. Управління персоналом: Підручник. – К.: Академвидав, 2006. – 488 с.
3. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М.–Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.]; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. – К.: КНЕУ, 2008. – 274, [6] с.
4. А Мойсюк В.С. В Україні ціна праці тривалий час штучно знижується // Профспілкові вісті. – 2007. – № 48-19. – С. 2.
5. Ревенко А. Продуктивність праці в сучасних умовах // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 2 – С. 32–37.

Annotation. Analyzed and evaluated the impacts on the growth of wages.

Key words: productivity of labor, minimum wages, real wages.

УДК 332.1

Мозолюк Н.І., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто актуальну наукову проблему інституціоналізації економічних відносин в інноваційній сфері країни. Доведено, що в основі інноваційного розвитку знаходиться процес нагромадження капіталу, що породжує монополію, яка і визначає характер інституціоналізації інноваційного розвитку. Розглянуто вплив специфікації відносин власності на величину трансакційних витрат в інноваційній сфері.

Ключові слова: інституціоналізація, інноваційний розвиток, інноваційна сфера, інноваційний потенціал, трансакційні витрати, витрати специфікації.

Стратегічним завданням української економіки на найближчу перспективу є перехід на інноваційну модель розвитку. Важливим структурним чинником інноваційного розвитку є нагромадження капіталу, динаміку та збалансованість якого визначає його технологічна та економічна ефективність. Це методологічне положення є очевидним і не потребує обґрунтування з точки зору неокласичної теорії. Проте при застосуванні інституціонального аналізу проблема причинно-наслідкових зв'язків між формуванням і розвитком цілісної системи економічних відносин в інноваційній сфері, нагромадженням капіталу, реформуванням відносин власності, становленням ринкових інститутів, набуває логічної доказової бази.

Теорія інноваційного розвитку є достатньо розробленою та висвітленою у наукових працях. Актуальність інституціоналізації як безпосереднього феномена інноваційного розвитку в процесі становлення економічної системи змішаного типу знайшла відображення в працях українських економістів Ю. Бажала, О. Батури, В. Гейця, В. Тарасевича, А. Чухна та інших. Достатньої уваги в економічній літературі не приділено інституціоналізації нагромадження в процесі інноваційного розвитку, специфікації прав інтелектуальної власності та зменшення на цій основі трансакційних витрат в інноваційній сфері [1, 2, 3, 7].

Метою дослідження є визначення та аналіз особливостей інституціоналізації економічних відносин в інноваційній сфері для створення в ній таких інституціональних умов, які забезпечать використання її потенціалу та прискорений розвиток.

В основі інноваційного розвитку знаходиться процес нагромадження капіталу, який змінює якісні та кількісні характеристики виробництва. Він посилює монополію тенденції і породжує монополію, яка разом з конкуренцією є загальною формою взаємозв'язків економічних суб'єктів, інститутом, що визначає загальний характер інституціональної системи. В даному випадку йдеться про монополію капіталу – найбільш загальну форму існування монополії, яка виникає лише за певних умов розвитку суспільного виробництва, в основі якого знаходиться капітал як універсальна форма його існування та розвитку. Монополія капіталу в інноваційному виробництві надає певні конкурентні переваги підприємцям, пов'язані, насамперед, з використанням зростаючої кількості інновацій та появою ефекту масштабу від їх масового застосування.

Інституціональний аспект процесу нагромадження капіталу відображає еволюцію суб'єкта власності через створення та реалізацію різних форм власності на основі монополії власності та різних видів предметної монополії. Економічна реалізація власності в певних формах доходу відбувається в межах чітко визначених інституціонально-правових норм та організаційно-правових формах, кожна з яких відображає певний спосіб організації підприємницької діяльності в інноваційному процесі. Створенню організаційно-правових форм підприємницької діяльності в інноваційній сфері передують поява інституціональних умов для укладання угод і контрактів, які дозволяють забезпечити найбільш ефективне використання власних і запозичених виробничих та організаційних ресурсів інноваційних підприємств. Інноваційна фірма отримує правовий статус на основі формального юридичного закріплення певної специфікації прав власності, що захищає власників від експропріації з боку уряду, представників влади, недобросовісної конкуренції.

Ефективна реалізація власності можлива, якщо створений розвинутий інститут підприємництва, забезпечені специфікація та надійний захист прав власності на ресурси і результати їх використання, існують дієві стимули для ефективного використання ресурсів, нагромадження в інноваційному виробництві.

Зміни в продуктивних силах, які відбулися в останні десятиліття, створили умови для децентралізації великих виробництв і капіталів та формування нових організаційних форм в інноваційній сфері: малих інноваційних фірм, технопаркових структур, бізнес-інкубаторів, фірм, які працюють на основі венчурного фінансування. Тенденція супроводжується змінами у відносинах власності і появою нових видів предметної монополії, які безпосередньо пов'язані з розвитком інноваційної сфери, а саме: організаційна монополія, монополія на інформацію, знання тощо.

Реалізація такої монополії в інноваційній сфері може бути досягнута на основі оптимальної специфікації прав власності, яка розподіляє їх між науковцями – безпосередніми розробниками та носіями знань про інноваційний продукт, інноваційною фірмою, інвестором. У той же час така специфікація створює умови для руйнування – монополії, оскільки інтереси зазначених суб'єктів інноваційної сфери не збігаються, а трансакційні витрати на її збереження є значними. Цей факт пояснює складність інституціоналізації інноваційного розвитку; яка має забезпечувати ефективне використання наявності інноваційного потенціалу, посилення зв'язків між наукою та виробництвом.

Інституціоналізація інноваційного розвитку має створити умови для збереження, використання та відтворення того інноваційного потенціалу, який ще залишився в Україні. В цьому контексті особливість теперішньої ситуації в іннова-

ційній сфері полягає в тому, що важливий ланцюг інноваційного процесу наука-техніка-виробництво, значною мірою зруйнований, що змушує переходити лише до відновлення окремих елементів такої системи та її важливої ланки – інноваційного потенціалу. Ускладнює цей процес те, що господарство не дає достатніх імпульсів до активізації процесів нагромадження в інноваційній сфері, а тому формування в ній відповідного інституціонального середовища відбувається дуже повільно.

В науковій літературі внутрішні можливості зростання інноваційного потенціалу пов'язують в основному з такими чинниками, як чисельність дослідницьких кадрів, їхній професійно-кваліфікаційний рівень та умови здійснення інноваційної діяльності [2]. Для аналізу розвитку кадрової складової інноваційного потенціалу використовують абсолютні та відносні показники. Абсолютні показники доводять можливості країни щодо проведення великомасштабних інноваційних робіт. Відносні показники порівнюють рівень розвитку кадрової складової інноваційного потенціалу країни з певним критерієм.

Так, абсолютним показником кадрової складової інноваційного потенціалу є динаміка кількості наукових кадрів, які виконували науково-дослідні роботи за останні роки. Дані статистики доводять те, що Україна дуже швидко втрачає кадрову складову інноваційного потенціалу. Якщо в 1990 р. в Україні забезпеченість науковими кадрами, які виконували наукові та науково-технічні роботи, знаходилася на рівні розвинутих країн і складала 313,1 тис. осіб, то в 2010р. – лише 100,2 тис. осіб. Якщо порівнювати кількість науковців у розрахунку на 1 млн. населення в різних країнах, то у сфері науково-дослідних робіт було зайнято у Фінляндії 7832 осіб, у Швеції – 5416, у Японії – 5287, у США – 4605, у Норвегії – 4587, у Росії – 3319, у Німеччині – 3261, у Південній Кореї – 3187, у Франції – 3213, у Великій Британії – 2706, в Україні – 2221 [5].

Визначення потрібної суспільству кількості вчених та інженерів, зайнятих в інноваційній сфері на основі наведених абсолютного та відносного показників, дає лише приблизний результат. На ефективність і результативність інноваційної діяльності впливають інші параметри інноваційного потенціалу: матеріально-технічне, фінансове, інформаційне забезпечення діяльності наукових працівників, принципи підбору кадрів для цієї сфери, їхній кваліфікаційний рівень і діюча система організації інноваційної діяльності.

Особливе значення належить фінансуванню науки, оскільки саме від цього значною мірою залежить функціонування багатьох складових інноваційного потенціалу. Важливим показником фінансування науки є частка валових внутрішніх витрат на науково-технічні роботи у ВВП. У розвинутих країнах цей показник знаходиться на рівні 2–3%, а в Україні він набагато менший – 0,86%. Якщо за цим показником диференціація між Україною і розвинутими країнами є значною, то показник витрат на науково-технічні роботи на душу населення свідчить про величезний (в кілька разів) розрив між ними. Крім цього, в країні не існує практики застосування венчурного фінансування інноваційних проектів, спостерігається сильна розрядженість інформаційного простору.

Однією з основних перешкод збільшення інноваційного потенціалу України є інституціональний розрив між наукою й виробництвом. Тоді як у найбільш розвинутих країнах наука перетворилася у безпосередню продуктивну силу, в Україні значна частина наявного виробничого потенціалу не використовується або не готова до сприйняття науково-технічних інновацій, існування такого розриву відо-

бражає проблему невідповідності та недостатності економічних і соціальних стимулів для розвитку науки, що не лише руйнує наявний інноваційний потенціал, але й серйозно послаблює її творчий потенціал.

Наявність монополії на нові знання, надає інноваторам можливість отримувати тимчасовий дохід у формі квазіренти. Саме тому намагання отримати монополію владу є рушійною силою інноваційного розвитку. Інноваційний розвиток потребує існування ринків недосконалої конкуренції для того, щоб фірми які просувають нові технології, змогли окупити свої втрати. Це стверджував Й. Шумпетер у сформульованій ним теорії «творчої руйнації», відповідно до якої монополія стимулює фірму запроваджувати потенційно-прибуткові інновації без загрози відтворення їх з боку конкурентів і створює стимулюючий вплив на інновації та економічне зростання [8]. Проте вибуховий розвиток інформаційних технологій радикально змінив ринковий простір, ускладнив можливість специфікації прав інтелектуальної власності, розмив кордони між формами її захисту і змінив інституціональний механізм взаємодії між економікою та правом, наукового та виробництвом.

Інституціональний механізм, що забезпечує специфікацію та інфорсмент прав інтелектуальної власності, має включати методики оцінки вартості інноваційного продукту, системні заходи зі стимулювання й підтримки інноваційної діяльності, додаткові джерела її фінансування. Для створення подібного механізму потрібна реалізація державних адміністративно-економічних та інституціонально-правових заходів, значні ресурси і наявність інституту ринку інноваційного продукту та умов для його стабільного розвитку.

Ефективність функціонування ринку інтелектуального продукту залежить від специфікації майнових прав на інтелектуальну власність між замовниками інноваційної розробки, державою, інноваційними фірмами, інноваційними (венчурними) фондами, авторами наукових розробок. Чітка специфікація права власності є особливо важливою для малих фірм, які з'являються внаслідок ринкових перетворень у великих державних наукових організаціях. Вона має стати основою для мінімізації трансакційних витрат інноваційного підприємництва, що формується в Україні.

Оскільки нульових трансакційних витрат не існує, будь-який ринок завжди включений у більш складну нормативну систему. Тому інституціоналізація інноваційного розвитку має сприяти зменшенню трансакційних витрат, які виникають внаслідок укладання угод в інноваційному підприємстві. Так, мінімізація трансакційних витрат при укладанні угоди про фінансування інноваційної фірми зовнішнім інвестором, яка передбачає передачу їй права використовувати кошти інвестора, може бути забезпечена за кількома напрямками. При цьому трансакційні витрати інвестора набувають такого вигляду:

- витрати на пошук інформації про перспективні інноваційні проекти, потенціал та оцінку інноваційної фірми та її керівництва, використання мережі інформаційних послуг, що допомагають встановити контакти між інвестором та інноваційною фірмою;
- витрати на ведення переговорів із власниками інноваційних фірм про умови надання коштів і розподіл майбутніх прибутків та прав власності на продукт;
- витрати на оцінку якості інноваційних робіт;
- витрати часу і транспортні витрати;
- витрати на юридичне укладання контракту, нотаріальне засвідчення прав власності на створений інноваційний продукт;

- витрати на моніторинг і попередження опортунізму з боку інноваційної фірми, що може бути зумовлено бажанням змінити напрями наукового пошуку, якщо це збільшує ризик або не вписується в структуру інвестиційного портфеля інвестора;

- витрати специфікації та інфорсменту прав власності і контрактів, що виникають при необхідності судових і арбітражних рішень, якщо порушені права і допущені втрати від недосконалої специфікації прав власності та їх надійного захисту;

- витрати на захист від третіх осіб, тобто виграти на захист угоди між інвестиційним фондом та інноваційною фірмою від втручання держави та нелегального бізнесу на весь термін її дії.

Високий рівень трансакційних витрат в українській економіці можна пояснити значною деформацією ринку інформації та цінових сигналів внаслідок невідповідності попиту та пропозиції інноваційної продукції, значними структурними диспропорціями у національній економіці, високим ступенем монополізації інноваційної сфери. Крім того, великі трансакційні витрати можна пояснити незавершеною формування ринку інноваційних товарів і послуг, він є достатньо фрагментарним, а експансія з боку світових лідерів у інноваційній сфері створює складні умови для національних виробників інноваційної продукції.

Отже, інноваційний потенціал України є достатнім лише для поступової реконструкції та організаційної перебудови національної економіки. Він має складну структуру і є диверсифікованим за різними напрямками фундаментальних і прикладних наукових знань, в тому числі таких, що свідчать про високий ступінь розвитку науки й техніки (космічні дослідження, кібернетика, атомна енергетика). На відміну від розвинутих країн, українська інноваційна сфера відрізняється менш тісним зв'язком між наукою й виробництвом та поступається у результативності науково-технічних робіт. Однак, перспектива інноваційного розвитку країни визначається не лише і не стільки нагромадженням економічним та інноваційним потенціалом, скільки глибиною і характером економічних та інституціональних реформ, безпосереднім змістом інституціональних змін в інноваційній сфері. В інституціональній сфері потрібна така інституціоналізація, яка б враховувала величезний вітчизняний досвід наукового розвитку, оскільки в країні збереглася наукова спільнота, яка має власні традиції і є самостійною у творчому плані. Саме цей аспект інституціоналізації в інноваційній сфері є недостатньо дослідженим і має стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Батура О.В., Івашина О.Ф. Венчурний капітал: становлення, форми, інститути: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – 158с.
2. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. – 2004с. – №4. – С. 4–14.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. –К.: Інститут економічного прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008с.
4. Задоя А., Кузьмін С. Трансакційно-структурна модель економічних циклів // Інституціональна парадигма цивілізаційного розвитку: Монографія: У 4 кн. / За ред. А. Ткача. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. – Кн. 1. – С. 333–359.
5. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики; За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2011.
6. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна теорія. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304с.

7. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення // Економіка України. – 2008. – №6. –С. 4–13.
8. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: Исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. – М. : Прогрес, 1992. – 296с.

***Annotation.** To an important scientific problem of the institutionalization of economic relations in the innovation area of the country. It is proved that the basis of innovative development is the process of capital accumulation that generates monopoly, which determines the character of the institutionalization of innovation. The influence of the specification of property by the amount of transaction costs in the innovation sphere.*

***Key words:** institutionalization, innovative development, innovation field, innovation capacity, transaction costs, the cost specification.*

УДК 330.111.62

Музичук І.В., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

В статті проведено аналіз здійснених реформ державної власності. Проаналізовано сучасну структуру власності в Україні та стратегічні прорахунки, які були припущені як у визначенні вихідних позицій для реформування власності, так і в самому процесі трансформаційних перетворень відносин власності.

***Ключові слова:** відносини власності, приватизація, соціальна економіка, роздержавлення.*

Статус України як соціальної держави офіційно зафіксовано у ст. 1 Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Вибравши соціальні орієнтири ринкової економіки, Україна пішла шляхом багатьох країн, що вже сформували або формують господарські системи подібного напрямку. Слід зазначити, що в даний час приблизно у двадцяти високорозвинених державах функціонують соціально орієнтовані ринкові системи: у США, Канаді, Німеччині, Франції, Австрії, Швеції, Японії. Приблизно у п'ятнадцяти країнах, у числі яких Південна Корея, Сінгапур, Чілі, Аргентина, Туреччина, Чехія, Словенія, після успішно проведених ринкових реформ реально формується названий тип господарства. Таким чином, якщо судити по соціальному чи економічному рівню розвитку, досягнутому цими країнами, то вибір Україною даного напрямку економічного розвитку можна вважати гідним.

Даний орієнтир розвитку був обраний ще на початку 90–х років. В цей час для всіх держав, що виникли на території колишнього Радянського Союзу, відкрилась реальна перспектива для радикальних змін у виробничих відносинах, створення динамічної, відкритої ринкової економіки, що має соціально орієнтований характер.

Такі перетворення були можливі на основі трансформації державної власності, яка мала стати передумовою структурної перебудови економіки, зміни форм господарювання, а також дати новий імпульс прогресу суспільства. Незважаючи на